

แง่คิดเกี่ยวกับการศึกษา

โดย ดร. นิเชต สุนทรพิทักษ์

ประธานมูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

ดร. นิเชต สุนทรพิทักษ์ ได้แสดงปาฐกถาพิเศษเนื่องในโอกาสได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิทยาศาสตร์ จาก University of Newcastle ณ ประเทศออสเตรเลีย เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2539 กองบรรณาธิการหนังสือ **“การศึกษาเพื่อความ เป็นธรรมในสังคม”** เห็นว่าปาฐกถาพิเศษของท่านมีประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงนำมาตีพิมพ์เผยแพร่ไว้ในหนังสือนี้

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางวิทยาศาสตร์จากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงแห่งนี้ และยังได้รับเชิญให้กล่าวสุนทรพจน์ในโอกาสอันสำคัญนี้ต่อท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย โดยเฉพาะท่านที่สำเร็จการศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์และคณะพยาบาลศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัยในปีนี้

เป็นธรรมดาที่มหัศจรรย์ที่มนุษย์เราเกิดมาแล้วไม่เหมือนกัน แม้จะจัดให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน ให้การศึกษาและฝึกอบรมเหมือนกัน ส่วนปรุงแต่งที่ทำให้แตกต่างกันจนเกิดผลสอดคล้องกับทฤษฎีความน่าจะเป็นทางคณิตศาสตร์ที่ว่านั้นมีมากมายนัก ทั้งกรรมเก่าในอดีตชาติและกรรมใหม่ในปัจจุบันชาติ มนุษย์เริ่มต่างกันตั้งแต่แรกเกิดโดยเริ่มจากสภาพสังขาร และเมื่อรวมกับวิญญานที่ล้วนสั่งสมกรรมมาจากชาติก่อน มนุษย์ผิดกับสัตว์

อื่น เพราะสัตว์อื่นนั้นจะอยู่ด้วยสัญชาตญาณ บ้างเกิดมาก็เดินได้ ว่ายน้ำได้ หากินได้ และช่วยตัวเองได้ แต่สำหรับมนุษย์เกิดมาจะยังช่วยตัวเองไม่ได้ ถ้าถูกทอดทิ้งก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ แต่มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลายด้วยมีธาตุของการเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้ไปสู่ศักยภาพสูงสุดได้ ศักยภาพจะเติบโตได้เพียงใดขึ้นอยู่กับวิธีปฏิบัติของแต่ละบุคคล มนุษย์ใช้อายตนะหรืออินทรียทั้งห้าที่ติดตัวมาคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นเครื่องมือ รับรู้ข้อมูล เพื่อการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ และรับรู้ความรู้สึก หรือรับความรู้เป็น เวทนา อาจจะเป็นทั้งสุขเวทนาและทุกขเวทนา คือรู้สึกสบาย ไม่สบาย และเฉยๆ ถ้ามนุษย์ขาดการเรียนรู้ และด้อยปัญญา ตัณหา หรือความอยากก็จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม และความรู้สึกซึ่งย่อมมีอันตรายทั้งต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ที่สุดมนุษย์ก็ไม่อาจจะอยู่รอดได้ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ชีวิตเข้าไปสัมผัสและสัมพันธ์ด้วย ดังนั้น ด้วยธาตุรู้ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ แสวงหาปัญญาเพื่อหาทางออกและแก้ปัญหาให้อยู่รอดอย่างดีให้ได้ ปรารถน์ได้พยายามแยกความอยากออกเป็น 2 ประเภท

1. ตัณหา ความอยากในรสชาติที่เวทนาบอกเสนอ
2. ฉันทะ ความอยากในคุณค่าที่ปัญญابอกเสนอ

ถ้าพิจารณาในเชิงพฤติกรรมของมนุษย์ จะเห็นที่มาได้เป็น 2 แบบ คือ

- อวิชชา (ไร้การศึกษา) + ตัณหา → พฤติกรรมสร้างทุกข์ (ก่อปัญหา)
- ปัญญา (มีการศึกษา) + ฉันทะ → พฤติกรรมสลายทุกข์ (แก้ปัญหา)

ด้วยเหตุนี้พระคุณเจ้าธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความหมายของการศึกษาเพื่อสะท้อนพฤติกรรมได้ระดับหนึ่งว่า “การศึกษา คือ การพัฒนาคนให้พ้นจากการมีชีวิตภายใต้การบงการของตัณหาที่จะดิ้นรน แสวงหาสุขเวทนา และหลีกเลี่ยงทุกข์เวทนาบนฐานของความรู้ คือ อวิชชาที่ทำให้เวียนวนอยู่ในตาข่ายของการก่อปัญหา เพิ่มทุกข์ ไปสู่การมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาซึ่งทำให้เกิดมีฉันทะที่จะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ทำให้เกิดความเป็นอิสระไร้ทุกข์ ปราศจากปัญหา”

ในทางพุทธศาสนาจึงมีหลักการให้การศึกษาของมนุษย์ด้วยการฝึกฝนพัฒนาให้ รู้จักรับรู้และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตอย่างถูกต้อง โดยการจัดการศึกษาที่มุ่งสร้าง

ให้มีกำลังของศีล สมาธิ ปัญญา ที่บริบูรณ์ขึ้น ทั้งนี้เพื่อมุ่งไปสู่การลดละ และกำจัดกิเลสที่ติดพันมากับมนุษย์ทั้งหลาย คือ โลภะ โทสะ โมหะ ไม่ว่าจะมนุษย์จะอยู่ในยุคใด สมัยใด ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจะก้าวไกลไปเพียงใด กิเลสดังกล่าวก็ยังคงอยู่คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ยิ่งคงความสำคัญที่จะทำให้เกิดผลทั้งสุข ทุกข์แก่มนุษย์ทั้งหลายตลอดไป แนวทางที่จะพัฒนาให้มนุษย์ลดทุกข์ สร้างสุข หรือให้ “สุขง่าย ทุกข์ยาก” จึงอยู่ในแนวทางที่ทำทลายความสามารถของทุกคนจะทำให้การศึกษาช่วยยกระดับจิตใจมนุษย์ ให้หลุดพ้นจากการเกาะเกี่ยววัตถุของกิเลสดังกล่าวได้อย่างไร เพื่อให้เห็นแก่ตัวน้อยลง มีความสุขในการให้มากยิ่งขึ้น และมีชีวิตที่เป็นอิสระมากที่สุด จนสามารถอยู่เหนือความอยากได้มากที่สุด พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่านั่นคือความประเสริฐของการเกิดเป็นมนุษย์ ถ้าเราสามารถดำรงชีวิตอยู่ในภาวะที่ไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แม้ความรู้ อาจจำกัดในวงแคบก็อาจจะดำรงชีวิตให้เป็นสุขได้ตามอัตภาพเหมือนประเทศที่ยังไม่ยอมเปิดตัวเอง เหมือนผู้แสวงวิเวกโดยแยกตัวไปอยู่โดดเดี่ยวในป่า หรือท่ามกลางธรรมชาติที่ไม่มีใครไปรบกวน และต่างก็มีวิธีปิดกั้นตัวเองด้วยวิธีการต่างๆ อย่างไม่ก็ตาม ชีวิตในโลกปัจจุบัน ยากนักที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ ด้วยความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง ได้นำโลกไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ยุคไร้พรมแดน ยุคที่เร็วและกำพั่งใดๆ ก็ไม่อาจกีดกันกำลังแรงและการผลักดันที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าด้านการสื่อสารคมนาคมในทุกรูปแบบได้ แม้ในเรื่องปัจจัยพื้นฐานของชีวิต 4 ประการ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และยิ่งขยายไปยังปัจจัยเสริมอีกมากมาย ด้วยความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้โลกใบนี้เล็กและแคบลงอย่างไม่น่าเชื่อ มนุษย์อาจจะเรียนรู้เรื่องไกลตัวยิ่งกว่าเรื่องใกล้ตัว อาจจะมีคนอื่นยิ่งกว่าตนเอง โลกทั้งโลกกำลังถูกท่วมทับด้วยข้อมูลข่าวสาร ทั้งจากดาวเทียม เครื่องข่ายคอมพิวเตอร์ ฯลฯ เป็นความก้าวหน้าที่ทำให้การติดต่อสื่อสารไม่ถูกจำกัดด้วยขนาด ระยะทาง และเวลา เรามาถึงยุคที่แม้ไม่ยอมรับก็ต้องรู้คุณภาพของความรู้อยู่ที่ความสามารถของระบบการจัดการและเลือกคัดสรรของข้อมูลที่แพร่กระจายและส่งทอด ยุคก่อนข้อมูลรอบตัวมีไม่มาก สิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดี ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากมายนัก ชีวิตก็ยังพอดำเนินได้เป็นปกติ ทุกวันนี้ข้อมูลมากมาย

รับไม่ไหว แต่ละประเทศถูกบังคับให้ต้องเปิดรับข้อมูลรอบด้าน มนุษย์ถูกล้อมกรอบด้วยเทคโนโลยี

ถ้าไม่รู้การใช้ที่เหมาะสมก็จะถูกบังคับให้เสมือนล้าหลังและนานเข้าก็จะกลายเป็นเสมือนคนพิการ การศึกษาจึงต้องเน้นให้รู้จักการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ให้รู้จักวิเคราะห์ สังเคราะห์ ว่าอะไรดีและมีค่าแก่ชีวิต การศึกษาจะต้องเน้นแนวทางในการสร้างกำลังแห่งเหตุ-ผล เน้นการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ในแนวทางที่ถูกต้องเป็นธรรมชาติ การเรียนการสอนโดยใช้ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ดูจะเป็นแนวทางที่ทรงคุณค่าตลอดไป ด้วยเป็นกระบวนการที่รอบคอบ รัดกุมในการเน้นให้รู้จัก แยกแยะ ประเด็นปัญหา ประมวลหาและกลั่นกรองข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้เชื่อถือได้ แล้วนำมาพิจารณาเพื่อสร้างแนวทางหรือสมมุติฐานในการแก้ปัญหา ปฏิบัติการและประเมินผล เพื่อนำมาสู่การปรับแก้ที่ถูกต้องยิ่งขึ้น กระบวนการวิทยาศาสตร์ยังเป็นแนวทางการศึกษาที่ให้ผลลัพธ์ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ตลอดไป ถ้าการจัดการศึกษาที่ยึดมั่นอยู่ในแนวทางนี้ ก็จะสามารถเพิ่มคุณภาพในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ได้โดยอัตโนมัติและจะสามารถทำให้ผู้เรียนอยู่ในโลกนี้ได้อย่างรู้เท่าทัน ในยุคหนึ่งเราเชื่อว่าเพียงคิดและทำเพื่อตัวเอง เพื่อชุมชน เพื่อประเทศชาติของเราเท่านั้นก็ถือว่ามากพอแล้ว แต่ในยุคที่โลกไร้พรมแดน แนวคิดเดิมจะค่อยๆ เปลี่ยนไปโดยอัตโนมัติ สู่วิถีทางที่กว้างขึ้น และเพื่อการดำรงอยู่ของประเทศของเราที่ต้องเป็นมิตรกับประชาคมโลก และเพราะปัญหาหลักๆ ทั้งหลายล้วนมีผลกระทบต่อโลกใบนี้ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องมลภาวะ สิ่งแวดล้อม การตัดไม้ทำลายป่า ยาเสพติด เอดส์ ประชากร ผู้ก่อการร้าย และการทดลองนิวเคลียร์ เป็นต้น ด้วยพลังอำนาจความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะด้านสื่อสารคมนาคม ได้เพิ่มพลังอำนาจของการสื่อสารและการกระจายข้อมูลไปได้อย่างมหาดศาล เพิ่มอำนาจของการทำลายของอาวุธนาหชนิดให้สะท้อนได้ทั่วโลก ทุกปัญหามีสามารถจำกัดอยู่เพียงที่ใดประเทศใดโดยเฉพาะ แต่กลายเป็นปัญหาร่วมกันของทั้งโลก ด้วยภาวะเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้นักการศึกษาทั้งหลายต้องคิดถึงการจัดการศึกษาที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา นำไปสู่การสร้างความสำเร็จร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน จริงใจต่อกัน และการพยายามให้ทุกคนมีจิตสำนึกว่าเป็นเจ้าของโลกใบนี้

ร่วมกันและให้ถือเป็นหน้าที่ของทุกคน ทุกหมู่เหล่า ทุกประเทศ ที่จะต้องช่วยกันสร้างสันติสุขแก่โลกใบนี้ ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะต้องคิดถึงการจัดการศึกษาไม่เพียงให้รู้วิชาเพื่อไปประกอบอาชีพ เพื่อมีโอกาสที่ดีและฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่น หากต้องเบนเข็มของการศึกษาเพื่อไปสู่การสร้างสันติภาพให้ตนเอง ให้ชุมชนทุกขนาดและขยายกว้างไปสู่ทั่วโลก การศึกษาเพื่อลดความขัดแย้ง ลดช่องว่างโดยเฉพาะทางจิตใจของมนุษยชาติให้น้อยลง จนอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ แทนการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งตนเองและคิดถึงเพียงประเทศของตนเท่านั้น ซึ่งจะนำไปสู่การส่งเสริมอัตตา เพิ่มความขัดแย้งและขยายช่องว่างยิ่งขึ้น เพราะที่สุดต่างก็แย่งชิงทรัพยากรในโลกอันเดียวกันเพื่อตนและหมู่ตน การศึกษาที่มุ่งให้คนแสวงหาความสุขจากเครื่องปรนเปรอความสะดวกสบายทางวัตถุนานาชนิด มีแต่จะนำไปสู่การสะสมความอยากให้สูงขึ้น ต้องการทุกอย่างเพื่อตน เป็นความสุขที่นำไปสู่การทำลายธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมมากขึ้น เห็นแก่ตัวมากขึ้น และที่สุด เดินไปสู่แนวทางของพฤติกรรม “สุขยาก ทุกข์ง่าย” การศึกษาควรมุ่งให้คนแสวงหาความสุขทางจิตใจที่ไม่ต้องอิงกับวัตถุนกนินพอดีให้มีชีวิตที่เรียบง่าย กินพอดี อยู่พอดี มีความสุขในการให้ มีแต่ความสุขแนวนี้เท่านั้นที่จะไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ จะจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะทำให้มนุษย์สามารถสร้างสมดุลทางวัตถุและจิตใจได้อย่างกลมกลืน ซึ่งย่อมนำไปสู่ภาวะ “สุขง่าย ทุกข์ยาก” ล้วนเป็นคำถามที่ทำนายมนุษยชาติตลอดไป การรักษาสุขภาพโดยรู้คุณค่าของอาหาร รู้จักเลือกรับประทาน กินพอดี อยู่พอดี ทำงาน ออกกำลังกายและพักผ่อนให้เหมาะสม เมื่อร่างกายแข็งแรงย่อมเป็นฐานไปสัมพันธ์กับการพัฒนาสุขภาพจิตในเส้นทางของศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อตั้งจิตให้พ้นจากกิเลสเป็นอิสระ แม้การทำงานปกติประจำวัน ถ้าเดินอยู่ในเส้นทางที่ถูกต้องดีงาม มีธรรมะ ก็ย่อมถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรม และย่อมถือได้ว่า การปฏิบัติงานก็คือการปฏิบัติธรรม ด้วยบารมีแห่งความดีและธรรมที่ได้ปฏิบัติ สภาพจิตใจก็จะโปร่งเบาจากเรื่องเศร้าหมองจากความทุกข์มากขึ้น และด้วยคุณภาพของกายและจิตดังกล่าวก็จะนำไปสู่ผล คือชีวิตที่ “สุขง่าย ทุกข์ยาก” ไปสู่จิตใจที่สงบและเย็น ไปสู่การเป็นผู้มีความสุขในการให้ คณะศึกษาศาสตร์ และคณะพยาบาลศาสตร์ ย่อมเกี่ยวข้อยิ่งนักกับภาวะดังได้กล่าวมา ท่านทั้งหลายจึงเป็นผู้ที่จะต้องเดินในเส้นทางนี้ เป็นเส้นทางที่มีคุณค่ายิ่ง

ต่อมนุษยชาติ เพราะท่านล้วนมีหน้าที่ที่ต้องดูแลส่วนสำคัญที่สุดของชีวิต คือ ร่างกายและจิตใจของมนุษยชาติเพื่อให้เกิด “The Sound Mind in Sound Body”

ในโลกกว้างที่ไร้พรมแดน

ยังมีงานและปัญหาที่เปลี่ยนรูปและท้าทายรออยู่ตลอดไป

ขอให้ทุกท่านจงโชคดีและมีความสุขในการปฏิบัติภารกิจที่สำคัญที่รอท่านอยู่ จงพัฒนาพลังของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เข้มแข็ง แตกต่าง และรัดกุมยิ่งขึ้น เพื่ออนาคตอันสดใสของท่านเอง และเพื่อสันติภาพในโลก...

ขอบคุณ...

นิเชต สุนทรพิทักษ์